

①

3.1 Invers funktion

3.5 Inversa trigonometriska funktioner.

Def.

En funktion $f(x)$ kallas injektiv (ett-ett)

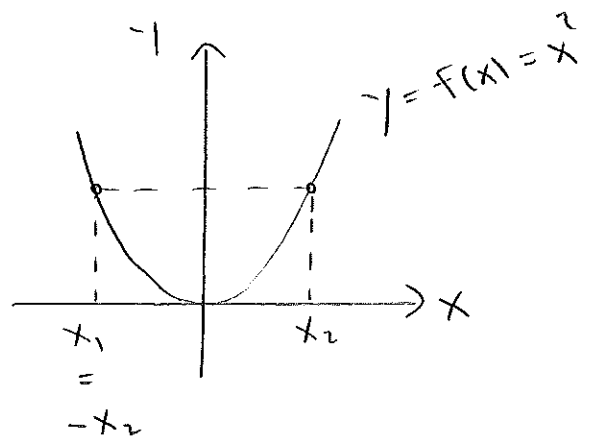
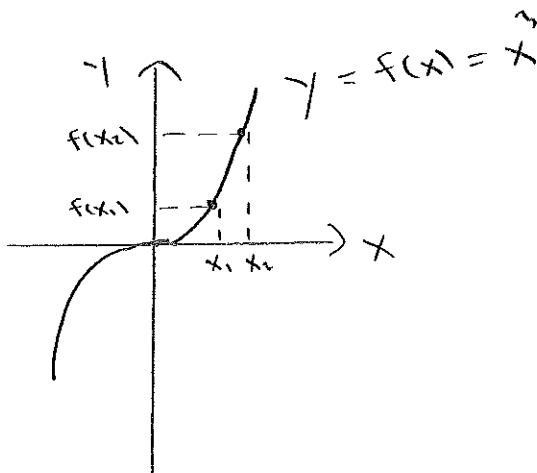
om $x_1 \neq x_2 \Rightarrow f(x_1) \neq f(x_2)$ eller, ekvivalent,

om $f(x_1) = f(x_2) \Rightarrow x_1 = x_2$.

Exempel.

• $f(x) = x^3$ är strängt växande på $(-\infty, \infty)$ och därmed injektiv.

• $f(x) = x^2$ är inte injektiv.

②

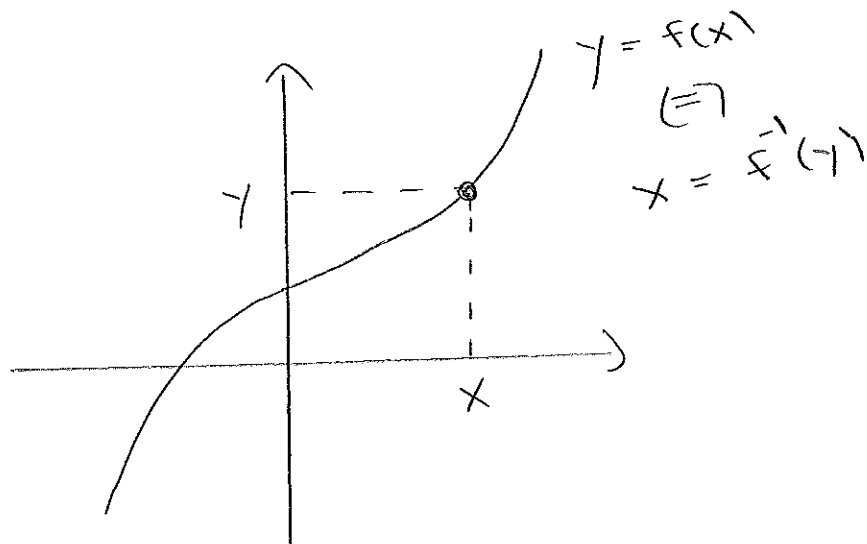
Def.

Antag att f är injektiv.

För varje $y \in V(f)$ finns så ett unik
 $x \in D(f)$ sådant att $y = f(x)$.

Vi skriver: $x = f^{-1}(y)$

f^{-1} kallas den inversa funktionen till f .

OBS!

$$V(f) = D(f^{-1})$$
$$D(f) = V(f^{-1})$$

$$f^{-1}(f(x)) = x$$

$$f(f^{-1}(x)) = x$$

↑ Vi använder ofta x som
namn på oberoende variabel

③

Exempel.

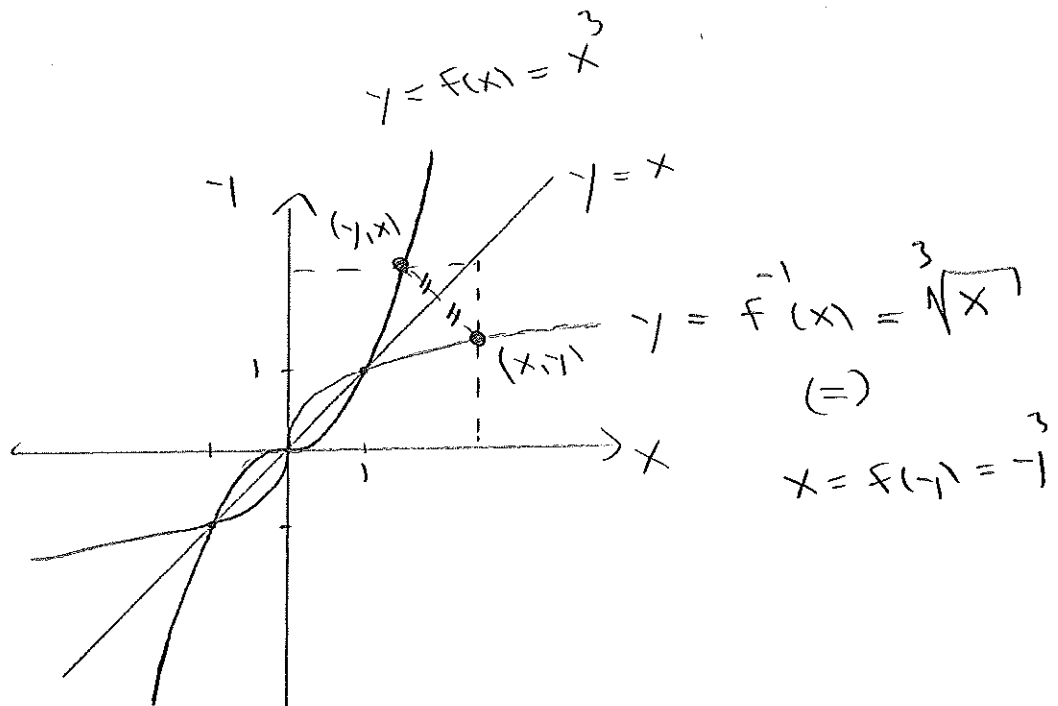
$$f(x) = x^3$$

Sök: $f^{-1}(x)$

$$y = f^{-1}(x) \Leftrightarrow x = f(y)$$

$$\Leftrightarrow x = y^3$$

$$\Leftrightarrow y = f^{-1}(x) = \sqrt[3]{x}$$

Notera:

Graferna till $y = f(x)$ och

$$y = f^{-1}(x) \Leftrightarrow x = f(y) \text{ är}$$

varandras spegelbilder i linjen

$$y = x.$$

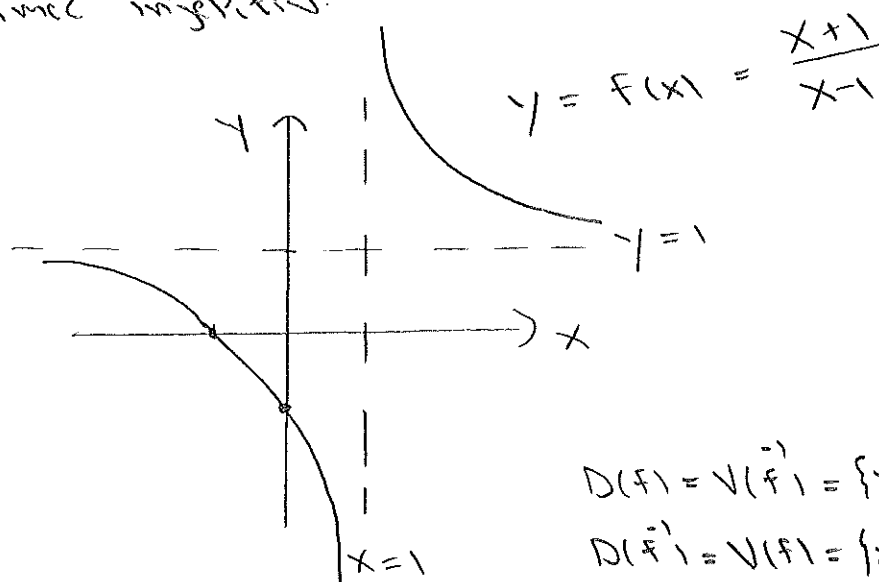
(4)

Exempel.

$$f(x) = \frac{x+1}{x-1}$$

$$f'(x) = \frac{1 \cdot (x-1) - (x+1) \cdot 1}{(x-1)^2} = -\frac{2}{(x-1)^2} < 0$$

$f(x)$ är strängt avtagande och
dermed injektiv.

$$D(f) = V(f^{-1}) = \{x; x \neq 1\}$$

$$D(f^{-1}) = V(f) = \{x; x \neq 1\}$$

Sök: $f^{-1}(x)$

$$y = f^{-1}(x) \Leftrightarrow x = f(y) = \frac{y+1}{y-1}$$

$$\Leftrightarrow (y-1)x = y+1$$

$$\Leftrightarrow yx - x = y+1$$

$$\Leftrightarrow y(x-1) = x+1$$

$$\Leftrightarrow y = \frac{x+1}{x-1} = f^{-1}(x)$$

$f^{-1}(x) = f(x)$
i detta fall

Gården symm.
m.h.g. $y=x$.

⑤

Vi skall nu se hur vi kan beräkna

derivat $\frac{d}{dx} f^{-1}(x)$.

Exempel.

$$f(x) = x^3$$

$$f^{-1}(x) = \sqrt[3]{x} = x^{1/3}$$

$$\text{Vi vet: } \frac{d}{dx} f^{-1}(x) = \frac{d}{dx} x^{1/3} = \frac{1}{3} x^{-2/3} = \frac{1}{3x^{2/3}}$$

Detta kan vi också komma fram till
med implicit derivering:

Sök: $y = f^{-1}(x) \Leftrightarrow x = f(y) = y^3 = [y(x)]^3$

$$\frac{dy}{dx}$$

Derivera bägge led m.a.p. x :

$$\frac{d}{dx} x = \frac{d}{dx} [y(x)]^3$$

$$1 = 3y^2 \cdot \frac{dy}{dx} \quad (\text{kedjeregeln})$$

$$\frac{dy}{dx} = \frac{1}{3y^2} = \frac{1}{3(x^{1/3})^2} = \frac{1}{3x^{2/3}}$$

$$\frac{1}{f'(y)}$$

$$y = f^{-1}(x) = x^{1/3}$$

⑥

Allmähnt:

$$y = f^{-1}(x) \quad (\Rightarrow) \quad x = f(y(x))$$

$$\frac{dx}{dy} = \frac{d}{dy} f(y(x))$$

$$1 = f'(y(x)) \cdot \frac{dy}{dx}$$

$$\frac{dx}{dy} f'(y(x)) = \frac{dx}{dy} = \frac{1}{f'(y(x))} = \frac{1}{f'(f^{-1}(x))}$$

⑦

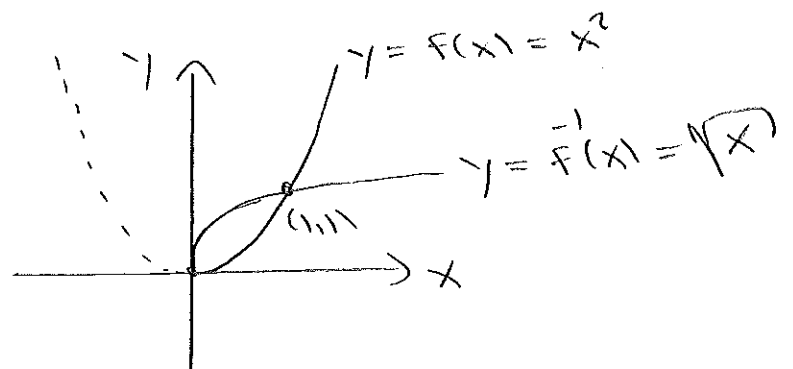
Många viktiga funktioner, t.ex. de
trigonometriska funktionerna, är inte
injektiva.

Genom att betrakta restriktioner
(med minsta definitionsmängd) kan
vi ändå definiera inversa funktioner.

Exempel.

$$f(x) = x^2, \quad x \geq 0$$

är strängt växande

Sök: $f^{-1}(x)$

$$y = f^{-1}(x) \quad (\Leftrightarrow) \quad x = f(y) = y^2, \quad y \geq 0$$

$$(\Leftrightarrow) \quad y = \sqrt{x} = f^{-1}(x)$$

48

Exempel.

$f(x) = \sin(x)$ är strängt växande

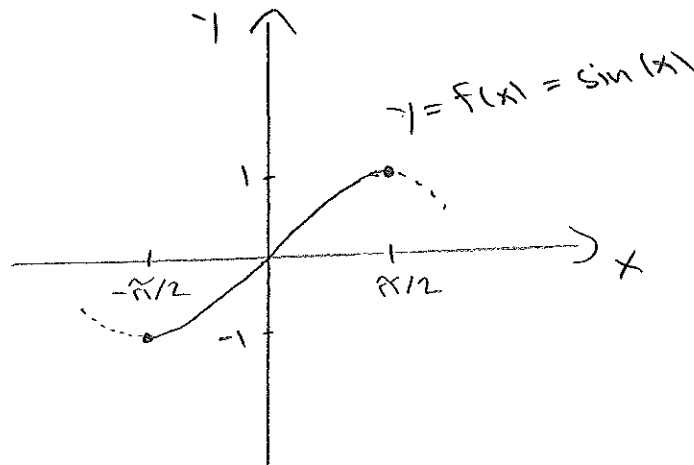
på $[-\frac{\pi}{2}, \frac{\pi}{2}]$.

Vi definierar:

$$y = f^{-1}(x) = \sin^{-1}(x) = \arcsin(x)$$

(=)

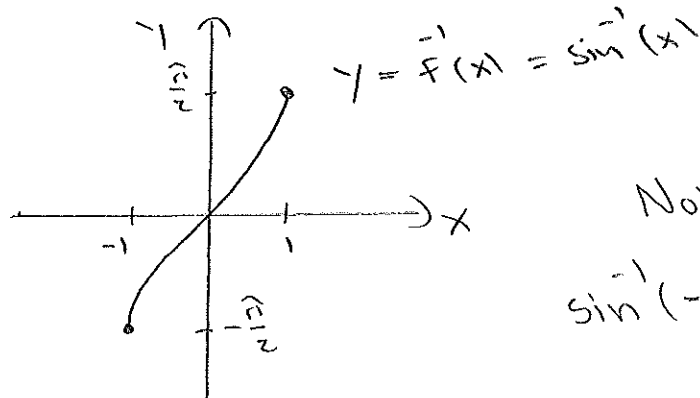
$$\begin{cases} \sin(y) = x \\ -\frac{\pi}{2} \leq y \leq \frac{\pi}{2} \end{cases}$$

Exempel.

$$\sin^{-1}\left(\frac{1}{2}\right) = \frac{\pi}{6}$$

$$\sin^{-1}\left(-\frac{1}{2}\right) = -\frac{\pi}{6}$$

Notera:

$$\sin^{-1}(-x) = -\sin^{-1}(x)$$

eftersom:

$$\sin(-x) = -\sin(x)$$

9

Vi beräknar derivatan till $\sin^{-1}(x)$:

$$y = \sin^{-1}(x) \quad \text{Sök: } \frac{dy}{dx}$$

(=)

$$\begin{cases} \sin(y) = x \\ -\frac{\pi}{2} \leq y \leq \frac{\pi}{2} \end{cases}$$

$$\frac{d}{dx} x = \frac{d}{dx} [\sin(y(x))]$$

$$1 = \cos(y(x)) \cdot \frac{dy}{dx}$$

$$\frac{dy}{dx} = \frac{1}{\cos(y(x))}$$

Trigonometriska ettan: $\cos^2 y + \sin^2 y = 1$

$$\cos^2 y = 1 - \sin^2 y = 1 - x^2$$

$$\cos y = \pm \sqrt{1 - x^2}$$

$$\left(-\frac{\pi}{2} \leq y \leq \frac{\pi}{2} \Rightarrow \cos(y) \geq 0\right)$$

$$\text{Alltså: } \frac{d}{dx} \sin^{-1}(x) = \frac{1}{\sqrt{1-x^2}}$$

(10)

Exempel.

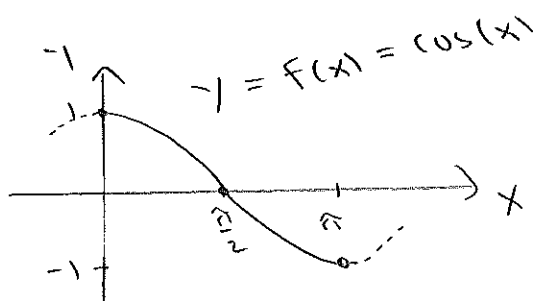
$f(x) = \cos(x)$ är strängt avtagande
på $[0, \pi]$.

Vi definierar:

$$y = f^{-1}(x) = \cos^{-1}(x) = \arccos(x)$$

(=)

$$\begin{cases} \cos y = x \\ 0 \leq y \leq \pi \end{cases}$$

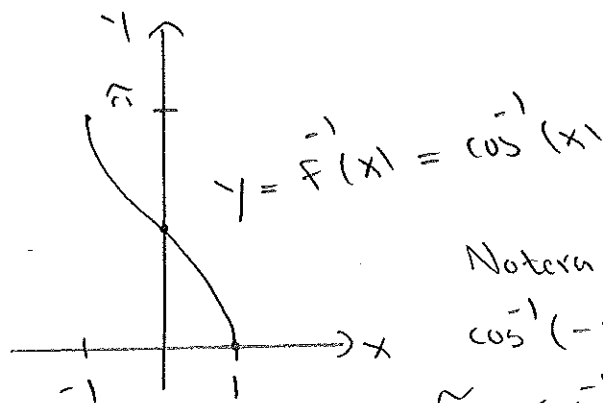
Exempel.

$$\cos^{-1}(-1) = \pi$$

$$\cos^{-1}(0) = \frac{\pi}{2}$$

$$\cos^{-1}\left(\frac{1}{\sqrt{2}}\right) = \frac{\pi}{4}$$

$$\begin{aligned} \cos^{-1}\left(-\frac{1}{2}\right) &= \pi - \cos^{-1}\left(\frac{1}{2}\right) \\ &= \pi - \frac{\pi}{3} = \frac{2\pi}{3} \end{aligned}$$

Notera:

$$\begin{aligned} \cos^{-1}(-x) &= \\ \pi - \cos^{-1}(x) \end{aligned}$$

eftersom:

$$(*) \cos(\pi - x) = -\cos(x)$$

(11)

Vi kan beräkna $\frac{d}{dx} \cos^{-1}(x)$ analogt

med $\frac{d}{dx} \sin^{-1}(x)$, men ett alternativ

är att utnyttja följande samband:

$$y = \cos^{-1}(x)$$

($\Rightarrow$)

$$\begin{cases} x = \cos y \\ 0 \leq y \leq \pi \end{cases}$$

($\Rightarrow$)

$$\begin{cases} x = \sin\left(\frac{\pi}{2} - y\right) \\ -\frac{\pi}{2} \leq \frac{\pi}{2} - y \leq \frac{\pi}{2} \end{cases}$$

($\Rightarrow$)

$$\frac{\pi}{2} - y = \sin^{-1}(x)$$

($\Leftrightarrow$)

$$y = \cos^{-1}(x) = \frac{\pi}{2} - \sin^{-1}(x)$$

$$\text{Alltså: } \frac{d}{dx} \cos^{-1}(x) = -\frac{d}{dx} \sin^{-1}(x) = -\frac{1}{\sqrt{1-x^2}}$$

(12)

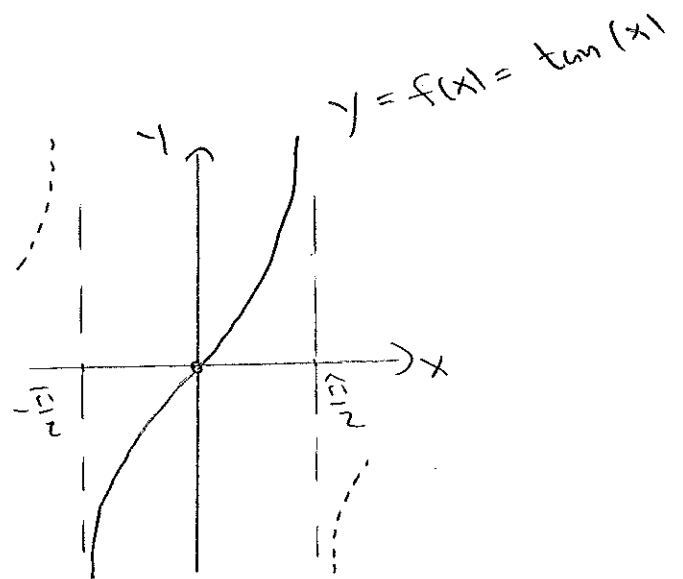
Exempel. $f(x) = \tan(x)$ är strängt växandepå $(-\frac{\pi}{2}, \frac{\pi}{2})$.

Vi definierar:

$$y = f^{-1}(x) = \tan^{-1}(x) = \arctan(x)$$

(=)

$$\begin{cases} \tan y = x \\ -\frac{\pi}{2} < y < \frac{\pi}{2} \end{cases}$$

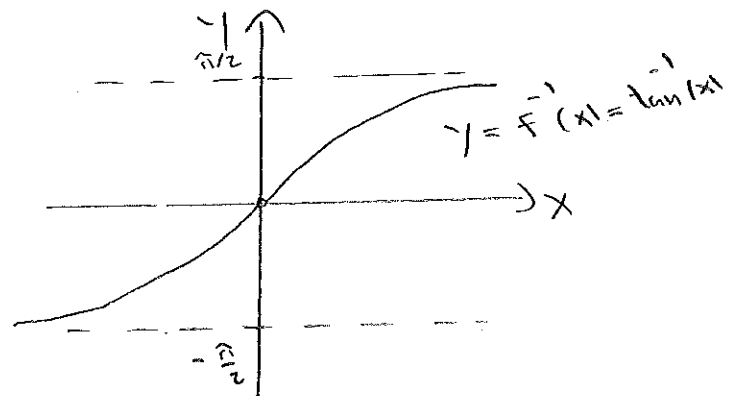
Exempel.

$$\tan^{-1}(1) = \frac{\pi}{4}$$

$$\tan^{-1}(-\sqrt{3})$$

$$= -\tan^{-1}(\sqrt{3})$$

$$= -\frac{\pi}{3}$$

Notera: $\tan^{-1}(-x) = -\tan^{-1}(x)$

(13)

Vi bestämmer derivatan till $\tan^{-1}(x)$:

$$y = \tan^{-1}(x)$$

$$\text{Sökta: } \frac{dy}{dx}$$

(=)

$$\begin{cases} \tan(y) = x \\ -\frac{\pi}{2} < y < \frac{\pi}{2} \end{cases}$$

$$\frac{d}{dx} x = \frac{d}{dx} [\tan(y(x))]$$

$$1 = (1 + \tan^2(y(x))) \cdot \frac{dy}{dx}$$

$$\frac{dy}{dx} = \frac{1}{1 + \tan^2 y} = \frac{1}{1 + x^2}$$

Exempel:

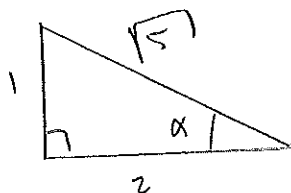
$$f(x) = \arctan(2x) = \tan^{-1}(2x)$$

$$f'(x) = \frac{1}{1 + (2x)^2} \cdot 2 = \frac{2}{1 + 4x^2}$$

(14)

Exempel.

Beräkna $\cos(\underbrace{\tan^{-1}(\frac{1}{2})}_{\alpha \in (0, \frac{\pi}{2})})$

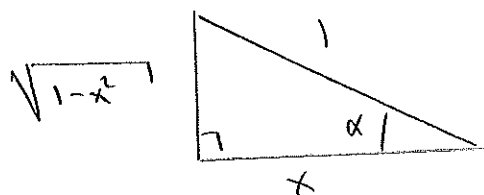
$$\tan \alpha = \frac{1}{2}$$

$$\cos(\tan^{-1}(\frac{1}{2})) = \cos(\alpha) = \frac{2}{\sqrt{5}}$$

Exempel.

Beräkna $\tan(\underbrace{\cos^{-1}(x)}_{\alpha})$.

Antag först $0 < x \leq 1$, så att $0 \leq \alpha < \frac{\pi}{2}$

$$\cos \alpha = x$$

$$\tan(\cos^{-1}(x)) = \tan(\alpha) = \frac{\sqrt{1-x^2}}{x} \quad (*)$$

Antag nu att $-1 \leq x < 0$ så att $\frac{\pi}{2} < \alpha \leq \pi$:

$$\tan(\cos^{-1}(-x)) \stackrel{(*)}{=} -\sqrt{1-x^2}/x$$

$$\tan(\pi - \cos^{-1}(x)) = -\sqrt{1-x^2}/x$$

$$\cancel{\tan(\cos^{-1}(x)) = \sqrt{1-x^2}/x}$$

Summa formel!

$$\begin{aligned} & \tan(\pi - \nu) \\ &= \frac{\sin(\pi - \nu)}{\cos(\pi - \nu)} \\ &= \frac{\sin(\nu)}{-\cos(\nu)} \\ &= -\tan(\nu) \end{aligned}$$

Bägg
let
värde.